Володимир Міяковський

ВОЛОДИМИР ВІКТОРОВИЧ ДОРОШЕНКО (1879—1963)

(У п'ятьліття смерти)

...«Ніяк я не сподівався, що переживу Винниченка, Дорошенка (Дмитра), молодших за мене. Вічна пам'ять покійним! Тепер, коли вони стоять перед судом Всевишнього, ми повинні пам'ятати тільки про те добро, що вони вчинили».

З листа В. Дорошенка, 24. III. 1951 р.

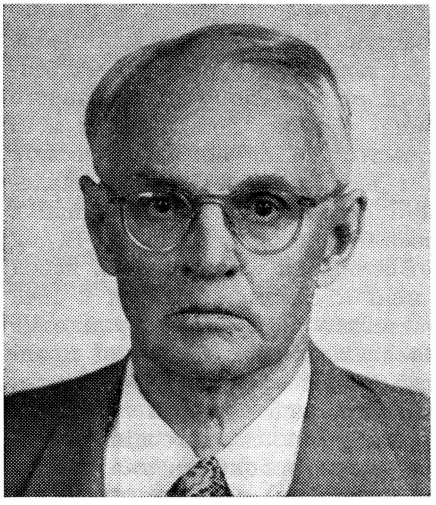

Цей парафраз до відомої латинської приповідки добре характеризує Володимира Вікторовича, як людину. Він завзято змагався за правду - справедливість з живими людьми: вади людського суспільства часто дошкулювали йому. Листи його часто сповнені суворими оцінками людей, що стояли в перших рядах української громади, за невідповідні до їх становища поступовання.

Але він перший поспішав віддати пошану покійним сучасникам своїм згадуючи про те добро, що вони вчинили».

Прийшла черга й на віддачу нашої пошани людині, що в свій час працювала поруч і разом з найвидатнішими діячами науки і літератури, несла на собі величезну й широко закроєну працю в багатьох галузях української культури. Ні війни, ні революції, ні окупації не припиняли його звичних занять, в нових умовах вони набирали лише вужчих форм, але все ж тяжили до взятих раніше широких засягів.

У найскрутніші часи навколо Володимира Вікторовича, як його всі звичайно називали, завжди пробивались культурно-освітні, редакційно-видавничі, науково-дослідні проросні невмиручого духового жит-

тя. Де б він ні був, він одразу обростав книжками, газетами, рукописами і бібліографічними картками. З усіх усюд йому надсилали, навіть менш знайомі люди свої рукописні спогади, свої друковані твори. Так діяло широко відоме ім'я цього довголітнього керівника Бібліотеки Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, видатного бібліографа-дослідника, громадського діяча. Крім щоденної роботи з цілим потоком свіжої періодики і нових книжок, він потребував і спеціяльно організованого збирання матеріялів. І от, незалежно від того, чи це був на науковому рівні поставлений бібліографічний опис Шевченкових, або Франкових творів, чи це було дослідження якогось оспорюваного питання, наприклад, про приналежність Гоголя до української літератури, або про складні взаємини Франка й Грушевського, — Володимир Вікторович організував у широких розмірах збирання потрібних даних, розпочинав величезне листування з особами, що могли дати йому якісь потрібні факти, деталі, довідки. В. В. не залишав ні одної можливости про щось довідатися, не використавши її. Архів його листування післявоєнного часу являє собою справжній скарб ще й для багатьох пізніших дослідників.

Моє особисте знайомство з В. Дорошенком сталося лише у Львові в 1943 році. У 1918 році, коли він короткий час працював в Академії Наук у Києві, я вже його там не застав. Ім'я його було мені добре відоме, як автора суттєвих доповнень і поправок у рецензії на безпорадно складений в Полтаві показник статтей до українознавчого історичного журнала «Кіевская Старина». До цих довідників у моїй бібліотеці приєднався ще й том систематичної бібліографії книжок з українознавства, складений В. В. і виданий Російською Академією Наук у серії великої бібліографії слов'янознавства. Пізніше в Києві на початку 20-х рр. мені довелося більше почути про В. В. від І. І. Кревецького, з яким Володимир Вікторович співпрацював перед війною в бібліотеці у Львові. Коли мені й самому довелося в 1943 році опинитися у Львові, моя перша візита спрямована була саме до В. В. Тоді й для мене Бібліотека стала місцем щоденної праці над складанням «Провідника в українській літературі XIX—XX ст.». Отже я мав можливість близько познайомитись і з цим вогнищем української культури, і з його славним керівником, міг оцінити високий подвиг його трудівного життя, його глибоке знання книги, його широку зорієнтованість в історії українського культурного, літературного і наукового життя.

Володимир Вікторович був, як і я, літературознавець та й інтерес до книги і до історичних джерел був у нас теж спільний; на той час він мав уже великий науковий і літературний доробок, серед якого поважну долю займала шевченківська тематика, близька й мені. Дальша наша спільна праця в Українському Музеї в Празі зблизила нас. Тому, перебуваючи після Праги в Німеччині, ми вже почували себе друзями. Ми опинилися в різних біженських таборах: він у Карльсфельді, під Мюнхеном, потім у Берхтесґадені, я — в Авґсбурґу, потім у Ляйпгаймі, під Ульмом... Але праця у нас була

спільна: збирання сучасної української документації у формі друкованих і писаних матеріялів для майбутніх бібліотек України. З того й почалося наше листування. За 17 років набралося в мене понад чотири сотки листів В. В. Перший — з датою 3-го січня 1946 р. і останній — з 27-го липня 1963 р., писаний вже під його диктат сестрою Наталією Вікторовною і ним лише підписаний.

Це все листи переважно ділового характеру. Темами їх були питання, що виникали в нашій щоденній праці. Багато місця в листах В. В. займає обговорення академічних справ, що торкалися діяльности УВАН і НТШ, багато давалося оцінок суто персональних окремим діячам обох установ, оцінок, висловлених з рішучою прямотою й одвертістю. Різкість вислову нагадували мені листи Куліша. Я якось навіть написав йому про це, і він відгукнувся виправдуючи гостроту своїх оцінок. 14 квітня 1949 р. він писав: «Єдина людина, з якою я можу говорити щиро — це Ви. Ви тільки не гнівайтесь за мій façon de parler, що я лаюся в листах. Думаю, що признаєте мені рацію за моє зі шкіривискакування». Коли я нагадував Володимирові Вікторовичу, що Кулішеві листи не можна було друкувати повністю через ті гострі вислови про живих тоді людей, він знову озвався на це 12-го жовтня 1950 р.: «Не сердьтеся на мене. Я ж не кричу urbi et orbi, а пишу до свого приятеля. Чого ж, скажіть на ласку, я маю в інтимних листах бути надто чемним? Пишу зовсім не думаючи, що мої листи колись хтось друкуватиме. Я пишу їх не для друку. Можете викинути до коша! Але чому не можу сказати правду? Адже ж для потомства власне й найцікавіші щироодверті епітети й характеристики... Ні, якщо колись видаватимете мої (закреслене й над ним надписано — чиїсь) листи, то не крайте їх, Бога ради! А втім мені, мабуть, не доведеться читати тих Ваших видань, бо я вже переступив 71 рік життя, почуваю, що слабну фізично, не маю смаку жити і кожної хвилини готов розплинутися в Нірвані».

Людина досвіду й маштабу Володимира Вікторовича, що колись разом з іншими велетнями науки створював ту знамениту й неповторну атмосферу роботи старого Наукового Товариства ім. Шевченка, мала свій підхід для оцінки людей і не могла примиритися з тим, що діялося навкруги і в таборах, і в установах, і в найближчому йому науковому середовищу. Колись це будуть цінні матеріяли не тільки для характеристики їх автора, але й для зрозуміння тих моральних умов у яких йому доводилося працювати.

Листи В. Дорошенка місцями мають якусь подібність до Шевченкових листів з заслання до друзів, де він жаліється на свою долю, на нудьгу, на одноманітність, на безрадісну перспективу. 2-го жовтня 1946 р. В. В. пише: «Ах, як прикро сидіти тут без свого фахового діла. Ви знаєте, я загину з нудьги-тоски. Я вибитий із колії, вирваний із коренем. Жити не хочеться та ще в таких паскудних, нестерпних умовах... 24-го липня 1948 р. ще така чисто шевченківська мрія: «Хорую, почуваю себе мерзенно. Жити остогидло, але хочеться побачити Київ перед смертю».

Варто тут, на самому початку навести ще одну характеристичну риску Володимира Вікторовича. Ще в 1948 році, коли в Німеччині почала розгортатися видавнича діяльність Української Вільної Академії Наук і появилися перші її видання друкарськими черенками, виникла думка видати серію поштових карток з портретами видатніших представників української науки. У першу чергу мали піти портрети Володимира Вернадського — першого президента Української Академії Наук у Києві, президента Мазепо-Могилянської Академії Наук Степана Смаль-Стоцького, Дмитра й Володимира Дорошенків, Дмитра Чижевського. З цього проєкту нічого не вийшло, бо особи, які порядкували цими справами, на пробу надрукували лише портрети С. Смаль-Стоцького і Д. Чижевського на такому жалюгідному папері, що ввесь наклад лишився без ужитку. Але В. Дорошенко прислав цікаве заперечення щодо вибору його особи для цієї серії. «Що Вам прийшла за охота зачисляти мене до вчених і навіть друкувати моє поличчя, — писав він уже з Америки, в лютому 1950 р. — Мені аж соромно фіґурувати в сонмі Бодянських, Максимовичів, Костомарових, Драгоманових, Потебнь, Грушевських, Франків, обох Антоновичів В. і Д., Гнатюків etc., etc. Я не знаю Вашого пляну серії „Українських учених". Кого Ви хочете пускати? — членів УВАН, що перебувають на еміґрації, чи захопите всіх українських учених? Але тоді йдіть за їх питомою вартістю, а не обмежуйтесь дрібною рибкою». Він радить: «зробіть дві серії. В одній пускайте справжні величини, а в другій — заслужених культурних діячів. От у тій другій буде місце і для моєї особи».

Золота доба в житті Володимира Вікторовича кінчилася з початком нової еміґрації. Ще в часи обох окупацій — більшовицької і німецької він міг триматися в своїй атмосфері, зберігаючи позицію в бібліотеці і науці. З виїздом зі Львова він був дійсно «вирваний з коренем». Український Музей у Празі, що існував тоді лише 20 років, не міг замінити йому старої добре укомплектованої Бібліотеки Наукового Товариства ім. Шевченка. Спеціяльна праця, за яку взявся В. В. в музеї, полягала в упорядкуванні й обробці матеріялів «Союзу Визволення України», в якому він сам брав активну участь. Але це тривало недовго. Товариство Музею покликало його на пост директора, щоб замінити важко хворого Дмитра Антоновича. Та й це тривало так само недовго. 14-го лютого 1945 р. Музей був зруйнований бомбою, скинутою з літака. В. В. у момент вибуху був у будинку музею і просто чудом врятувався від загибелі.

З виїздом 27-го липня того ж року з Праги до Німеччини в житті Володимира Вікторовича настав новий етап. Вже не було під руками ніякої української бібліотеки, ніяких наукових матеріялів: свої власні залишилися в Празі. Треба було наново на порожньому місці творити музеї і бібліотеки.

Пройшло лише півроку, як йому з дружиною і донею вдалося вирватися з окупованої Праги. В тій околиці Мюнхену, де опинився Володимир Вікторович зосередився під американським захистом куль-

турний прошарок українського суспільства. Людям давали лише можливість фізичного існування, а про культурні потреби вони мусіли подбати самі. Цікаво стежити за листами В. В., як у безперспективній ситуації він розгортає свою працю. Вже в першому листі, 3-го січня 46 р. він оповідає про це. З властивою йому енерґією він включається в уже розпочату в таборі роботу і опиняється в перших рядах: очолює внесений кимсь на місці проєкт організації народного університету — «Вищої школи самоосвіти». В. В. обирають в ній на декана, на його долю випадають клопоти з приміщенням, розробка програм, підбір професорського складу. «Довго не вдалося, пише він в цьому листі, через різні причини, між іншим і через перешкоди своєї ж таборової „влади", що боялась чомусь і слова „український" і „університет", зорганізувати виклади; справа тягнулася від серпня, і аж 24 грудня наш народний університет почав функціонувати. Не можете собі уявити, скільки часу довелося мені витратити на укладання програми, чи програм, переговори з адміністрацією та викладачами. А головне приміщення не було. Нарешті від завтра дістанемо приміщення. Покищо відбулося 8 викладів. Між іншим історію України читає Наталія Дмитрівна.[1] Пантелеймон Кіндратович[2] має викладати українську мову. Я — декан. Університет розрахований на півроку. Досі записалося 180 слухачів».

Про організацію музею в Авґсбурзі Володимир Вікторович уже знає, і плянує свою роботу в контакті з ним, передаючи до музею зібрані матеріяли і одержуючи в свою чергу з музею через випадкових проїжджих: Л. Чикаленка, Т. Осьмачку, А. Гарасевича.

Про організацію УВАН він теж знає, але плянує сам разом з іншими закласти окремо Історично-Філологічне Товариство, хоч і збирається одвідати призначену на січень першу конференцію УВАН. В цитованому вже листі Володимира Вікторовича знаходимо докладну реляцію про його участь в інших організаційних справах...

«Крім університету, пише він, я очолюю тут наукову секцію. Що можу збираю з еміґрантських видань та складаю, але дуже багато чисел бракує. Розуміється складати бібліографію — річ потрібна, і я з охотою пристану до Вашої спілки. Думка про заснування українського наукового товариства повстала і в нас. У Мюнхені відбулася свого часу окрема нарада, яка виділила статутову комісію. 12. І. будуть у нас збори основників, які мають затвердити вироблений статут, до якого й я приклав свою руку. Статут, подібний до статуту заснованого в Києві Історично-Філологічного Товариства (Пантелеймон Кіндратович привіз статут того товариства). Я гадаю, що наше Т-во і Ваша Академія можуть співпрацювати, або сполучутися разом. В кінці січня буде у Вас з'їзд укр. письменників, на який і мене запрошено. Хочу бути, щоб трохи вийти з нашої таборової атмосфери, побачитися з новими людьми. От тоді ми й побала-

[1] Проф. Н. Д. Полонська-Василенко.
[2] Проф. П. К. Ковалів.

каємо про все та й домовимося. Найбільша біда — це брак книжок. Треба дещо передруковувати, хоч би на циклостилі».

Місяцем пізніше Володимир Вікторович приділяє багато уваги Шевченковим дням. Звичайно, він очолює Шевченківський комітет у Карльсфельді і збирається надати святкуванням цього року, першого в нових умовах, особливо урочистого характеру. Він плянує щось на зразок з'їзду шевченкознавців. «Наш Шевченківський комітет пише він в листі 13-го лютого, ухвалив звернутися до всіх наших шевченкознавців, щоб прибули до нас з викладами. Я прошу й Вас узяти участь з яким-небудь відчитом, напр., Шевченко в 1846 р., абощо. Тема довільна. А Левко Євгенович[3] не міг би виступити з рефератом — «Шевченко як археолог», або щось подібне. Виклади у нас триватимуть цілий березень, а то й далі. Думаємо щотижня по кілька дати. Порадьтеся з Вашими авґсбурзькими вченими й письменниками, — може ще когось заохотите взяти участь у наших викладах. Порадьтеся й сповістіть мене як найскорше, коли, хто і з якою доповіддю може до нас приїхати. У нас готується величаве свято: 10. III. буде великий концерт, а крім того будуть окремі імпрези дитячого садка й ґімназії».

Але ці широкі пляни, як виявилося, були нереальними в тих умовах невпорядкованого ще таборового життя, тим більше, що й таборовий провід не завжди йшов назустріч. Центр своєї уваги Володимир Вікторович переносить на Шевченківську сесію УВАН, що має відбутися в квітні. 20-го лютого 46 р. він пише: «Сесію доведеться таки зробити в Авґсбурзі. У вас для цього кращі умови. І наш провід прихильніше ставиться, і людей, що зайнялися б справою, у вас більше». У Карльсфельді мали відбутися лише виступи учених: О. Моргуна, О. Грицая, Г. Ващенка. Сам Володимир Вікторович готував доповідь для уванівської сесії. Але й цьому перешкодили таборові будні. У наступному листі він пише: «От чоловік з головою увійшов у таборове життя, і так минає день за днем. Крутишся як білка в колесі. І цим себе задурманюєш, бо інакше здурів би з журби-тоски, з безвиглядности своєї долі. І така досада бере, що пропала праця цілого життя».

В одному з пізніших листів (26. VIII. 48 р.) Володимир Вікторович докладно описує цю катастрофічну втрату, що рівняється втраті цілого життя, — втрату свого архіву, зложеного в депозиті в чеських архівах в Празі. «Речінець кінчиться в 1950 р., і як до того часу я не відберу, то мій архів — книжки, рукописи й фото переходять на власність тих установ. Там є повна збірка всіх моїх денебудь друкованих праць, величезна збірка листів від багатьох визначних наших людей (майже за 40 років, від 1908 р. до 1945): М. Грушевського, Ів. Франка, В. Гнатюка, В. Винниченка, В. Стефаника, Б. Лепкого, О. Маковея, В. Леонтовича, Ст. Сірополка, А. Лівицького, В. Корольова, П. Феденка, І. Мазепи, С. Єфремова, М. Федюшки (Євшана), М. Вороного, М. Шаповала, Дм. Ів. Дорошенка, Ів. Ів. Огієнка, О. Бочков-

[3] Д-р Л. Є. Чикаленко.

ського, А. Жука, М. Меленевського, О. Скорописа, В. Сімовича, Ю. П. Сірого, М. Возняка, В. Біднова, П. Холодного, Ол. Гн. Лотоцького, П. Ів. Зайцева, М. Черемшини (Ів. Семанюка), Ол. Дорошкевича, Іванова- Меженка, Ів. Кревецького, Ів. Джиджори, М. Мочульського і т. д., і т. д. З переліку імен Ви бачите, що ця кореспонденція представляє чималу вартість. Це все кореспонденція з мого еміґраційного життя. Листування до 1908 р. пропало, а там були листи Б. Грінченка, А. Кримського, Ол. і Мих. Русових і т. д. Може б удалось визволити все це добро при допомозі д-ра Смука, чи інж. С. Созонтова. Як би вони мали зв'язки з американськими, англійськими чи французькими дипломатичними представництвами в Празі. Якщо Вам доведеться стрінутись особисто з д-ром Смуком, чи інж. Созонтовим, поінформуйтесь у них про можливість урятування моїх збірок, а між ними є величезна бібліографія до Шевченка й Франка, готова до друку Історія української бібліографії, бібліографія малярської творчости Шевченка й літератури про Шевченка як мистця пензля й різця, стаття про Є. Гребінку та інші речі. Дещо понівечилося під час бомбової катастрофи музею (Показчик до Записок НТШ, збірка псевдонімів), але все ж варте нашої уваги».

Втрата всіх цих матеріялів при повній відсутності українських бібліотек навколо, створювали для Володимира Вікторовича величезну непереборимy кризу в його науково-літературній праці. Вже в першому, цитованому вище листі (3. I. 46 р.) він писав: «Питаєте, чим я займаюся. Без книжок і матеріялів працювати не можу ні над якою темою... Я збирався писати тут свої спогади, а принаймні короткі характеристики визначних людей, яких стрічав на своєму шляху. Але тільки встиг зареєструвати їх імена для пам'яті».

Все ж у зв'язку з тим, що на 1946 рік припадало 30-річчя Франкової смерти і 90-річчя його народження, В. В. написав популярну брошуру про Івана Франка, все шукав можливости видати її неодмінно справжнім друком, з обкладинкою Е. Козака. Брошура дійсно появилася на світ, але в циклостилевому оформленні.[4]

Переїзд разом з частиною табору до Берхтесґадену в середині травня 46 р. змінив життьові умови. «Ми опинилися в чудовій гірській місцевості, в прекрасних кліматичних умовах, пише В. В. 22. IV., а так само і в гарних, далеко кращих мешканевих умовах, ніж в Карльсфельді... Маємо гарну затишну кімнату з видом на гори... Спокій, тишина, благодать».

Організація Літературно-Мистецького Клюбу в Берхтесґадені внесла в життя В. В-ча те, чого йому бракувало в Карльсфельді: співчутливої дружньої підтримки. На основуючих зборах клюбу, скликаних на 28 травня — річницю смерти Франка, він виголосив поминальне слово, а урочисте вшанування пам'яти письменника перенесено було на осінь, в річницю народження.

---

[4] Володимир Дорошенко. Хто був Іван Франко (його життя і заслуги). Авґсбурґ. В-во «Доба». 1946. Це була перша книжка В. В. після війни.

Покищо йде енергійна акція збирання еміґраційної книжкової і газетної продукції. Майже в кожному листі подаються відомості про вихід нових друків, про бракуючі числа журналів і газет. Збірка В. В-ча становить так званий «Львівський примірник» і має піти в свій час на поповнення Бібліотеки НТШ у Львові. В. В. настоює, що найважливіша покищо робота — збирати та зберігати матеріяли, а реєструвати, описувати й оголошувати друком усе буде час (лист 21. VIII. 46).

Проте, з самого ж початку, Володимир Вікторович висунув проєкт видавання «Літопису Українського Друку», спеціяльного бібліографічного бюлетеню для реєстрації еміґраційних друків — книжок і періодики. В Берхтесґадені тоді малася вже поліграфічна база Українського Технічно-Господарського Інституту, що видавала циклостилеві курси лекцій для студентів. У пізніших листах В. В. називав цей запроєктований ним бібліографічний бюлетень — «Українська Книга», опреділяв його розмір від 4 до 8 сторінок, періодичність — місячну і тираж від 100 до 150 прим. Техніка — циклостиль, але з обкладинкою роботи Е. Козака для кожного числа. Матеріяли збиралися, але різні обставини ставали на перешкоді, і в Музеї-Архіві УВАН, як слід підготовчої роботи залишилася папка з описами матеріялів за 1945 рік під назвою «Літопис Українського Друку». Пізніше, вже в 1948 р. засноване в Мюнхені об'єднання «Книгоцентр» видало одне число друкованого журнала «Українська книжка на еміґрації», за редакцією проф. В. Доманицького при ближчій участі В. В-ча і моїй.

Нарешті, Володимир Вікторович цілком захопився підготовкою до видання справжнього книгознавчого журнала, на зразок київських «Бібліологічних Вістей», в яких він у 20-х роках містив свої праці. На відміну київського еміґраційний орґан мав зватися «Українські Бібліологічні Вісті». В. В. з головою увійшов у редакційну працю. Він сам вкладає багато часу на виготовлення хроніки й персональних заміток про діячів книги. Радість, що журнал вийде справжнім друком, зміняється трівогою за його долю при всяких затримках, або відсутності відомостей, як посувається справа.

27-го червня 1948 р. він питає: «Але що з „Вістями"? Чи не марна моя вся праця? Вийдуть вони колинебудь. чи ні? Чи не можна їх друкувати деінде: в Бельгії, Франції, Голляндії, чи що? Чи є яка надія на друк їх? Чи може поставити крапку й занятися чимсь іншим? А в мене тільки й лишилося на світі, що „УББ".

А тут пройшла ще й грошова реформа, труднощі з виданням все зростали. В. В. зневірювався все більше й більше. Друкуванням Укр. Бібліологічних Вістей займалося Товариство Прихильників УВАН, з різних причин воно не поспішало з виданням, само провадило коректу набраних статтей, не посилаючи редакторові. Це знову таки нервувало Володимира Вікторовича. «Я вважаю, писав він мені 17. XI. 48, що при теперішніх відносинах нема що думати про журнал. Журнал це не монографія, чи збірка статтей, що можуть лежать безконечно і не постаритися. А журнальна хроніка за 1945 і 1946 рр. для 1949 р.

річ до смішности стара. Тому занехайте журнал. Я призбирані до ч. 2-го статті або позвертаю, або влаштую деінде... Ладити мені друге число вже не під силу. Я не маю волових нервів, та й мушу мати хоч дрібку амбіції. То ж якщо друкуватимете ч. 1 „УБВ", то зніміть моє ім'я як редактора. Я за спізнену хроніку не хочу відповідати. А працювати мишам на снідання теж не маю охоти».

Т-во Прихильників УВАН продовжувало тихцем друкувати 1-е число, і воно вийшло таки, сильно обкраяне якраз по лінії хроніки, але тоді, коли Володимир Вікторович був уже в Америці.

(Закінчення слідує)

Володимир Міяковський

ВОЛОДИМИР ВІКТОРОВИЧ ДОРОШЕНКО (1879—1963)

(Закінчення)

Еміґраційна лихоманка захопила родину Володимира Вікторовича дуже скоро по переїзді до табору в Берхтесґадені.

Репатріяційні заходи Совєтів, скрінінґі офіційних чинників, неперебірлива внутрішня політична боротьба в таборах та безперспективність перебування в Німеччині створювали тривожну атмосферу. Переселенчі комісії до країн обох Америк і Австралії ставили перед людьми питання, куди подаватися. Всі навколо записувалися до всіх можливих країн, щоби скоріше вибратися з непевности перебування в Европі. Листи Володимира Вікторовича цього часу повні суперечливих плянів переселення кудись за океан. «Ми тут позаписувались, куди тільки писали: до Канади, до Арґентіни, Параґваю, куди найскорше повезуть, туди й поїдемо» (лист з 8. IV. 48). «Я ще не знаю, куди податися. Волів би до Нової Зеляндії, або до Австралії, де темп життя не такий прудкий, як у США чи ЗДА... Ми позаписувались скрізь — до Нової Зеляндії й до Америки. Отже може однієї днини прийти запотребовання до США (ЗДА), і чоловік — хоч-не-хоч — їдь» (14. IV. 49). Але всі ці вагання опановує думка про необхідність організаційних заходів: «Треба б нам мати свої наукові установи за океаном і там розвинути видавничу діяльність». ...«Що Ви думаєте про найближчу майбутність., запитує він: Чи Академія робить які заходи перенести роботу десь за океан? Чи кожен її член подається нарізно?» Згадуючи про пляни Наукового Товариства ім. Шевченка заснувати централю в Нью-Йорку, В. В. пише: «Манять і мене, що влаштують бібліотекарем там. Але дуже можливо, що доведеться виїхати до Параґваю, не діждавшися благ від НТШ». (8. IV. 48). Роком пізніше думки В. В. кружляють навколо можливости бібліотечної роботи в Америці, де проф. М. Чубатий розпочав був організацію наукової праці з рамени НТШ. «Хотілося б притулитися, хоч «фамулюсом», у якійсь бібліотеці. ...НТШ носилося з гадкою заснувати філію в Нью-Йорку, а при ній бібліотеку, і я мав би бути її «директором», але хоч філія і є (той же Чубатий), та справа зі мною цілком не з'ясована. Я, бачте, не своя людина» (1. III. 49).

До Америки Володимир Вікторович приїхав у кінці вересня 1949 року. Місцем його поселення стала Філядельфія. Мрії про бібліотечну працю одразу ж розвіялися: на перших кроках: просто ні до чого було прикласти своїх рук і свого досвіду.

«Ніякої путящої бібліотеки тут нема, пише він у листі 29-го травня 1950 року: От хтось із старих щось має пару книжок, та дехто з нових іміґрантів попривозив. Уявіть собі, тутешні галицькі установи, світські, попівські й монаші, не мають навіть Загальної Енциклопедії. Навіть редакція «Америки» — не має. Як Вам це подобається».

Лишалося продовжувати розпочату в Німеччині роботу над збиранням, комплектуванням і описом поточної української преси по цей бік залізної заслони. Малося тоді на увазі зібрати декілька комплектів еміґраційних видань для центральних і більших бібліотек майбутньої вільної України. Володимир Вікторович називав усю цю акцію «Книжковою Палатою» і віддавав свій час на збирання матеріялів для Львівської бібліотеки НТШ. Але в Новому Світі показались більші труднощі, ніж це було в повоєнній Европі: бракувало матеріяльних засобів, відповідних приміщень, а ще більше — розуміння в українському суспільстві необхідности систематичного переведення подібної акції.

Листи В. В. з 50-х років повні нарікань на труднощі в здобуванні тих, так званих «обов'язкових примірників». Але вдалося перевезти зібрані в Німеччині матеріяли, і знову появлялася надія на бібліотечну роботу, особливо з того часу, як НТШ придбало будинок. В. В. увесь час мав надію на переїзд до Нью-Йорку, який вабив його своїми бібліотеками Центральною Публічною, Колумбійського Університету та пресовими збірками УВАН-івського Музею. Надія на те, що «Американський Виділ НТШ покличе завідувати бібліотекою» все не справджувалася. 3-го лютого 1954 р., В. В. написав мені: «до Нью-Йорку ще не переїду, бо НТШ не має грошей, щоб мені платити. Може взагалі не переїду, а житиму тут до кінця свого бренного життя».

Наукове Товариство ім. Шевченка в Сполучених Штатах Америки існувало вже кілька років, коли УВАН почала тут в роках 1949—1950 свої перші організаційні кроки. Статут УВАН окреслював її, як найвищу наукову установу в країнах розселення української еміґрації. На цьому тлі проблема двох наукових центрів створювала певну гостроту, що почувалася ще в Німеччині, після відновлення НТШ в 1947 р., коли УВАН вже встигла зайняти певні позиції.

Володимир Вікторович у своїй діяльній співпраці з секціями і Музеєм УВАН постійно опинявся в складній ситуації. Давній дійсний член старого НТШ, співучасник важливих наукових, літературних, видавничих підприємств цієї некоронованої Академії Наук, близький співробітник керівників НТШ періоду найбільшого його розквіту, нарешті, довголітній директор знаменитої Бібліотеки НТШ з її розгалуженими плянами бібліографічної праці, Володимир Вікторович не міг не почувати себе в першу чергу НТШівцем, більше того — НТШів-

ським нотаблем. Він міг претендувати на перші місця в організаційній роботі відновленого НТШ. У всякому разі завжди відчувалося, що саме він є носителем старих традицій, має свої погляди на організацію науки і бажає взаємної підтримки і співпраці з УВАН. Ще в Німеччині він сформулював ці засади. В листі з дня 30 серпня 1947 р. В. В. писав мені: «Я особисто хотів би взаємного порозуміння і співпраці. На мій погляд, добре сталося, що відновили НТШ. Для репрезентації української науки перед Заходом це дуже важно: НТШ існує з 1892 р., видало цілу купу дуже цінного матеріялу й стояло перед війною в обміні майже з усіма науковими установами культурного світу. . . . Отже нам тут слід підтримати відновлене Товариство, яке ніколи не замикалося в рямці суто провінціяльної інституції. . . . Я гадаю, що нам, наддніпрянцям, не слід відскакувати від НТШ, щоб не дати йому перемінитися в чисто галицьку організацію».

Образ давнього НТШ, часів Грушевського, являється для В. В. мірилом, до якого він прикладає сучасні обставини, і людей, і установи, а в першу чергу УВАН. Він дорікає Академії, що її діячі не можуть відрізнити ідеї Товариства від його сучасних керівників. Маючи певні застереження до керівників УВАН (на той час у Канаді), В. В. надрукував у «Свободі» несправедливу рецензію на книгу «Український Літопис»,[1] виходячи з невірного здогаду, що поява цієї книги зв'язана з тодішнім президентом УВАН проф. Л. Білецьким.

Перші кроки УВАН у США теж викликають нарікання В. В. на «метушливу пропаґанду», і він радить замість того «писати, як справа стоїть у дійсності» (лист 28. VI. 50).

Через місяць, ніби як поучення УВАНові В. В. пише: «Майте на увазі, що Сушко[2] заснував першу після Київо-Могилянської українську Академію Наук, випередивши ВУАН, Мазепо-Могилянську Академію, ну і Вашу Авґсбурґську. В новому листі на другий день, 27. VII., Володимир Вікторович підкреслює: «Не забувайте, що я все ж таки зв'язаний з НТШ, як (бібліотеки), хоч і в partibus infidelium». В цьому ж листі він скаржиться на обидві установи: «Ніхто не заохочує брати участь і не інформує. Це тільки М. С. Грушевський дбав за співробітників». Пізніше, згадуючи про своє тяжке матеріяльне становище і про свої неодноразові звернення в справі оплати вже зробленої праці, В. В. пише: «Як би на чолі НТШ чи УВАН стояв Михайло Сергійович, то він негайно подав би мені помічну руку» (18. III. 52).

Дві справи, зв'язані з УВАН, боляче зачепили В. В. Справа друкування «Українських Бібліологічних Вістей», розпочата ще в Німеч-

---

[1] Рецензія В. Дорошенка на книгу Дм. Соловья (Д. Філомелі) Український Літопис появилась у «Свободі», 1950 р., ч.ч. 117-120.

[2] Видання двох книжок під фірмою Української Академії Наук в США було особистою ініціятивою д-ра Олександра Сушка. Мазепо-Могилянська Академія Наук створена була урядом УНР у Варшаві в 1938 р., видала три томи видань.

чині за редакцією Володимира Вікторовича, і справа видання в Канаді 4-х томового «Кобзаря» за редакцією Л. Т. Білецького.

«Українські Бібліологічні Вісті», як орган книгознавчої секції УВАН, мали складатися з наукових статтей, обширного бібліографічного відділу і багатої хроніки. В. В. з захопленням працював над першим числом журнала, маючи за взірець київські «Бібліологічні Вісті» 20-х років, де колись сам містив свої праці. Але видання «Українських Бібліологічних Вістей» припало на тяжкі часи грошової реформи в Німеччині і масової еміґрації за океан. Перебуваючи у Філядельфії, В. В. дуже турбувався долею свого журнала, що друкувався в Німеччині без його догляду. Не лишилося там нікого з членів Книгознавчої секції, кому можна було б доручити нагляд. Товариство прихильників УВАН, що відало друкуванням журнала, не подавало редакторові ніяких інформацій і не посилало йому коректи. У листі з дня 29 травня 1950 р. В. В. пише: «Щодо „своїх — не моїх" Українських Бібліологічних Вістей, то я вже махнув рукою. Це вже явний саботаж... Скажіть самі, який сенс видавати журнал з таким опізненням! Хроніка буде цілковитим анахронізмом. Мені сором заливає щоки, як подумаю, що на журналі є десь моє ім'я, навіть у тому куточку не хотів би фіґурувати, люди сміятимуться з таких темпів. Я вже хотів був писати до Курінного,[3] щоб цілком зняв моє ім'я з титулової сторінки. Не знаю, як довго ще друкуватиметься І-й випуск, півроку? І Ви хочете, щоб на такі видавництва складали люди гроші? Не знати, коли вийде, а вийде, як упорядчик буде на тому світі, та ще й з купою помилок».

Врешті, перше число «УБВ» появилось в значно скороченому виді, і найбільше постраждала якраз хронікальна частина, в опрацюванні якої В. В. поклав найбільше труду.

На першому числі стояла дата виходу 1948, В. В. дістав його до рук лише 8 жовтня 1951 р. Скорочення і зміни, зв'язані з усякими перешкодами викликали нові протести редактора проти самовільного розпорядження призбираним ним матеріялом.

Друга справа видання в Канаді «Кобзаря» від імени Інституту Шевченкознавства УВАН, викликала з боку В. В. рішучий протест. Було незрозуміло, що криється під фірмою Інституту Шевченкознавства в Канаді. Керівник Інституту Павло Зайцев лишався в Німеччині, у США Інститут розпочав уже видання річників «Шевченко», хто ж належить до Інституту в Канаді? Крім того, В. В. стояв на тому, що біля такої відповідальної справи, як видання широко коментованого Шевченка, мав би стояти цілий гурт шевченкознавців, а не одна людина — редактор Л. Т. Білецький.

Обидві ці справи знову таки дають привід В. В. порівнювати сучасний стан редакційно-видавничої праці УВАН з порядками старого НТШ.

---

[3] Проф. П. Курінний — керізник Філії УВАН в Німеччині.

В Академії Володимир Вікторович був пов'язаний редакційною роботою з цілим рядом літературних задумів у першій половині 50-х років. Це були, крім Бібліологічних Вістей і Шевченківських річників, ще й окремі збірники, що вже намічалися тоді: 2-гий Науковий Збірник, як продовження Українських Бібліологічних Вістей, ювілейний — Гоголівський, плянувався ще й франківський збірник. Сама постановка справи з цими збірниками викликала у нього критику. В. В. домагався, щоб для цих збірних видань були визначені відповідні редактори для кожного зокрема. Для збірника, присвяченого Гоголеві, він прислав основну статтю і мав повну можливість рахувати, що й уся редакційна робота буде доручена йому. Не маючи відомостей про справу, В. В. запитує про долю збірника і разом з тим у листі з 8 травня 1952 р. подає цілком речеві поради зі свого давнього НТШівського досвіду: «А що з Гоголівським збірником? Нехай УВАН *доручить комусь одному* займатися його впорядкуванням, але щоб автори знали, хто це робить, бо тепер я, наприклад, абсолютно не знаю, не відаю про долю збірника... Рішуче не розумію редакційно-видавничої політики УВАН... Я пам'ятаю, як було в НТШ за Грушевського. Секція (дана) обговорювала на свойому засіданні предложену розвідку, і вона йшла чи то до Записок, де був редактором Михайло Сергійович, чи то до відповідного збірника, чи іншого видання, що мало свого редактора. І чоловік знав, з ким має діло, до кого вдатися — до Грушевського, чи до Франка, чи до Гнатюка, чи до кого іншого, хто був редактором. А в УВАН я не знаю, як поставлена справа... То ж, як Ви редагуєте з доручення даної секції, чи з Божої ласки, якесь видання, то Ваше ім'я і повинно стояти як редактора, як я, то моє, як Чижевський, то його. Але на це повинна бути відома постанова Президії, якщо це її привілей. В УВАН цього всього я не бачу, найголовнішого *пляну*. Невже все діється самопливом? Хто виробляє пляни? Я люблю, як працюю де, знати, що робиться і яке маю я місце в роботі. Тим більше, як сиджу далеко від центру, де це робиться, і не можу, як Хома невірний помацати власними пальцями».

До керівників сучасного НТШ Володимир Вікторович має теж свої жалі, що тягнулися ще з Німеччини. Найбільше огірчила його справа з виданням «Історії НТШ». Написання її, обминаючи В. В., доручено було д-рові Л., проте рукопис праці д-ра Л. був переданий В. В. на рецензію. Згадуючи про це в листах десятьма роками пізніше, В. В. писав: «Я гостро скритикував працю Л., і її НТШ не взяло». Основний закид його полягав у тому, що автор представив НТШ, «як твір par excellence галицький, що постав у наслідку культурно-національного розвитку галицької вітки українського народу», між тим як в дійсності і Літературне Товариство ім. Шевченка «поставило в 1873 р. з ініціятиви наддніпрянських українців», так само, як і перетворення його в 1892 р. було ділом «головного промотора» О. Кониського.

Відкинувши Історію НТШ д-ра Л., провід Товариства замовив написання її іншому авторові і знову таки не В. Дорошенкові, а Є. Ю.

Пеленському. Офіційна рецензія В. В. була на цей раз більш сприятлива. «Історія» була видана, хоч і без імени автора.

Дражливим для В. В. було й закінчення цієї справи. Не цілком задовольнившись і новим варіянтом Історії НТШ, прийнятим до друку, В. В. написав на цю тему свою працю, що була надрукована д-ром Л. Цегельським у підвальних фейлетонах газети «Америка», звідки вона була випущена окремою книжкою для Американського НТШ. Проте книжка не мала на титульній сторінці фірми Товариства, тільки передмову написав тодішній голова Американського Відділу проф. М. Чубатий. Фірма НТШ не була поставлена, як пояснює В. В. в листі 2-го червня 1951 р. «через протест Централі, що вже видала свою «Історію» . . . А тільки з уваги на це фірмування я згодився на цензуру Філії, в наслідку якої багато чого відпало».

Своєрідну позицію зайняв Володимир Вікторович в справі виданого в серії «Доповіді» НТШ елябората пок. Р. Смаль-Стоцького під назвою «Мазепинські традиції Старої УНР». Автор старався довести, що УВАН у протилежність до НТШ не має «наукової благодати», бо не має серед своїх засновників ні одного академіка Української Академії Наук в Києві першого її складу. Група членія УВАН, що були одночасно дійсними членами НТШ, вислала до Американської філії протест з вимогою анулювати брошуру, як недружелюбну і з невірними твердженнями. Підписали цей протест п'ятеро членів, троє інших вибрали інші способи виявити своє ставлення до брошури, а В. В. у листі з дня 9 січня подав пораду «поминути виступ Романа Степановича мовчанкою — ніби його й не було». Назвавши протест УВАНівців «гістерією», В. В. писав: «В усякому разі я до неї ставлюся неґативно, не бачачи потреби ставати на захист УВАН із-за неприємних вам висловів Р. Ст. Стоцького й виступати, як Дон Кіхот, на боротьбу з вітряками . . . Нам не годиться ділитись на православних східняків і католицьких західняків. Я сам бачу чимало неприємного в діях братів-галичан, але й східняки не без гріха. Отож у ніяку мишодраківку я вступати не буду. Хочу жити з усіма в мирі, а не псувати собі нерви у взаємних которах».

Таку життьову філософію В. Дорошенко вибрав собі протягом багатьох років. У листах він одводив душу, гостро реаґуючи на всякі неприємности, що торкалися його особисто. У житті старався їх злагіднити, закриваючи очі на все від'ємне.

Можна думати, що ця толеранція й була причиною його життєвих труднощів на еміґрації. «Не своя людина» — це він відчув одразу, ще в перших роках перебування в Европі. І дивно, що його незаперечні заслуги перед НТШ не промостили йому легшої дороги. У зміцненні й розбудові роботи НТШ він залишався все десь збоку. Його не покликали до Нью-Йорку, як він увесь час сподівався. На місці, у Філядельфії, йому нещастило з заробітком. Все знаходилася якась «своя людина», що перетинала йому шляхи. Всілякого роду підтримки для переселенців-інтелектуалів якось обминали його, не пощастило йому

включитися в роботу для редіопересилань у проф. Н. Григориїва, не вдалося договоритися з редакцією «Свободи» про важливу й потрібну справу індексування річників газети за ввесь час її існування. Всі спроби здобути хоч невеличкий, але постійний і на довший час заробіток не доходили до реалізації.

І все ж, навіть при всіх цих трудних обставинах, Володимир Вікторович продовжував працювати щоденно, систематично, напружено, втягаючи й інших до своєї роботи. В пошуках потрібних матеріялів, можна було почути від нього нетерплячу вимогу: «Будь ласка, пошукай у дублетах ч. 44, 1947 р. мюнхенську «Укр. Трибуну» і *негайно* пришли мені. Негайно, чуєш?» (картка 9. IX. 1950).

Найбільш важливими були його літературні праці над двома темами, що В. В. ще раніше мав перед собою. Це — розчищення місця в історії української літератури для Миколи Гоголя і друга — розкриття постаті Михайла Грушевського в усій її величі. Окремо стоїть серія мемуарних статтей з багатої пам'яти В. В. про зустрічі і довшу співпрацю з його видатними сучасниками: Агатангел Кримський, Катря Гриневичева, Михайло Возняк, Дмитро Дорошенко, Василь Стефаник, Іван Франко, Михайло Грушевський та багато інших — ціла ґалерія талановито зображених діячів першої половини XX-го сторіччя. Володимир Вікторович плянував обробити всі ці, розкидані по різних виданнях спогади, і видати їх книжкою. В останні роки життя він почав збирати для цього вирізки з газет, але цей, такий важливий том його мемуарів лишився тільки заповітом для друзів допровадити його до видання.

Те, що В. В. пощастило довести до кінця — це бібліографія Шевченкових творів для перевидання Варшавського Повного Зібрання Творів Шевченка, 30-х років здійсненого чверть сторіччя пізніше М. Денисюком у Чікаґо. При тій скрупульозності, якою взагалі позначилися бібліографічні праці В. В., ця робота забрала в нього багато часу й сил. Все йому хотілося перевірити самому і не залишити без перевірки найдрібніших деталів. «Ти знаєш, писав він якось, що бібліографу завжди кортить осягнути якнайбільшу кількість і повноту своїх заподань» (8. VII. 59).

Згадуючи в одному з листів 1959 р. за ті перешкоди в його науковій праці, що походили з самої суті щоденної роботи, Володимир Вікторович писав: «Не думай, що я маю багато вільного часу. Стежити за видавництвами, зокрема за різними газетами, журналами і бюлетенями, забирає гук часу на переписку і комплектування. Розуміється, я не маю тої навали матеріялу, що ти, бо до УВАН раз-у-раз надходять цілі бібліотеки, чого НТШ не має... А я, скажу тобі, дуже люблю розбирати жертвовані бібліотеці матеріяли. У Львові забирало мені масу часу, розуміється зі шкодою для дослідницької роботи, тим більше, що я жив або в будинку самої бібліотеки, або в сусідньому, що теж належав до НТШ. Отже я був увесь час на послугах громадянства від ранку до пізньої ночі. Але я був завжди на послугах читачів

і жертводавців, і тішився, що бібліотека раз-у-раз зростає. Ця «бібліотечна служба» та бібліографія не давали мені тоді часу на дослідницьку роботу. Мені зоставалося тільки одна сатисфакція, що я можу помагати своєю ерудицією іншим, не тільки молодим, але і старшим від себе дослідникам, які за малими вийнятками промовчували мою поміч» (9. IX. 59).

Серед всіляких турбот і праці без кінця і краю, непомітно вчепилася смертельна хвороба. Володимир Вікторович почав жалітися у листах на втому, на нестерпні болі в лівій нозі. Лікар гадав, що це дошкуляє ішіяс. В. В. ще тримався. 25-го січня 1963 р. писав: «Я, як на свої роки, працюю немало, але вже не можу так інтенсивно працювати як давнішими роками: стомлююсь», і додає: «в голові маю цілу купу плянів, але списати все те, що в ній роїться, не годен уже».

Не зважаючи на стан здоров'я, В. В. їде до Вашінґтону, де 24 лютого свого останнього року читає доповідь на Шевченківському святі; 9-10 березня бере участь в ювілейному відзначенні 90-річчя НТШ в Нью-Йорку, виголошує там промову, а 24-го березня плянує свій виступ з шевченківською доповіддю в УВАН у Нью-Йорку. У міжчасі збирався працювати в Публічній бібліотеці над матеріялами для своєї останньої шевченківської теми: «Шевченко як людина». Але 10-го березня, зовсім хворий, він перервав побут у Нью-Йорку і повернувся до Філядельфії. Волі в нозі зовсім знесилюють його. 9-го травня з великим зусиллям В. В. вистукує на машинці лист: «Зо мною зовсім погано: моя нога далі хорує, а що найгірше, що її недуга відбивається на всьому моєму організмі: світ мені крутиться, нічого робити не можу: кожне зусилля — фізичне чи психічне — мене так знесилює, що я мушу лягати, і так пролежую цілісінький день, і не маю з того для себе жадної приємности. Ніщо мене не тішить: хотілося б одного — поринути в нірвану . . . ».

До цього останнього, писаного ним листа, — приписка: «Сьогодні одержав від митрополита Сліпого листа у відповідь на моє привітання з нагоди його визволення з довголітньої неволі. Лист дуже для мене приємний. В додатку до писаного на машинці тексту, він дописав власноручно: Про Вас нераз ми говорили по таборах і згадували про Вашу велику людяність і ввічливість».

У листах цього року до мене Володимир Вікторович не раз підписався — «Твій многострадальний Іов».

Він помер 25-го серпня 1963 року.

Один з моїх кореспондентів одразу ж по смерті Володимира Вікторовича написав мені: «Велика шкода, що з його смертю переривається останній зв'язок УВАН з Науковим Товариством ім. Шевченка».

Зі смертю Володимира Дорошенка дійсно одійшов один з останніх могіканів, який ще принаймні символізував собою зв'язок сучасного покоління з тією славною добою, коли діяли Михайло Грушевський, Іван Франко, Володимир Гнатюк.